

Vanliga mossor

... som du enkelt hittar i din närhet!

Sveriges vanligaste mossor

Mossor behöver inte vara svåra att känna igen. De är lätta att hitta – de finns runt omkring oss och de finns i hela landet. Börja med dessa arter så har du kommit en bit på vägen in i mossornas värld...

Mossor spelar en vital roll i naturen och är en organismgrupp med fascinerande biologi. Till att börja med är mossor oftast de första växter som etablerar sig på blottlagd jord, vilket gör att det översta jordlagret hålls kvar och marken inte torkar upp. Men mossor är viktiga även i de sista etapperna i naturens kretslopp och finns till exempel på gamla träd, murkna stubbar och sedan länge övergivna betesmarker.

Inga mossor är giftiga eller skadliga för människan. Tvärtom har mossor sedan urminnes tider använts som tätningsmaterial, torvströ, förbandsmaterial, brännrotv, dekoration med mera.

Vad är mossa?

Det vi kallar mossor är egentligen tre olika växtgrupper som tillsammans med kärlväxterna utgör de så kallade landväxterna. De tre mossgrupperna är nålfruktsmossor, levermossor och bladmossor.

Nålfruktsmossornas nållika sporkapslar spricker upp på längden, medan levermossornas kortlivade sporkapslar öppnar sig i fyra flikar, och bladmossornas sporkapslar sprider oftast sporer genom en mynning som kan vara försedd med tänder i kanten.

Bladmossorna kan i sin tur delas upp i flera tydliga undergrupper, till exempel sotmossor, björnmossor, vitmossor och egentliga bladmossor.

Allt som allt finns det mellan 15 000 och 20 000 arter mossor i världen. I Sverige finns totalt cirka 1100 arter, i Norden cirka 1 200 och i Europa 1 600. I denna folder beskrivs 13 vanliga arter som du kan hitta i de svenska skogarna. Läs gärna mer om bladmossor i Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna.

NATIONALNYCKELN
TILL SVERIGES FLORA OCH FAUNA

Denna broschyr är framtagen av Nationalnyckeln och Svenska artprojektet.
Text: Tomas Hallingbäck. Foto: Torbjörn Östman och Christopher Reisborg.
ArtDatabanken, Sveriges lantbruksuniversitet.
september 2014

Gräshakmossa

Rhytidiadelphus squarrosus

Den i våra gräsmattor vanligaste mossan, åtminstone om man inte kalkat för mycket.

Hakmossa växer på alla typer av öppen fuktig gräsmark i låglandet. Den är kulturgynnad och relativt ovanlig i opåverkad natur och den känns lätt igen på de hakformigt nedböjda bladspetsarna. Redan i en fåtlupp ser man att bladen saknar nerv, är triangulära och långspetsade samt utan längsveck. Sporkapslar är sällsynta. Gräshakmossa sprids enkelt när man klipper gräsmattan, eftersom avklippta mossbitar växer upp till nya plantor.

Väggmossa

Pleurozium schreberi

Väggmossan är kanske den vanligaste mossan i skogsmark i hela Norden.

Förutom i skog finns den även sparsamt på hedar, ängar och i myrkanter. Skotten är enkelt pargreniga, 5–10 cm långa med ovala, kupade blad utan nerv. Förväxlas ofta med husmossa och den betydligt sällsyntare pösmossan. Väggmossa har elastiska egenskaper och har ofta använts som tätningsmaterial i timmerhus. Man placerade ett lager mossa mellan varje stock. Väggmossan kan bidra med hälften av all tillväxt av biomassa i en mogen skog.

Husmossa

Hylocomium splendens

Husmossan är en av de vanligaste mossorna på vanlig svensk skogsmark. Den växer ofta tillsammans med väggmossa och kammossa, och dessa tre är de första skogsmossor man bör lära sig.

Husmossa, ofta kallad våningsmossa, bildar varje år ett fjädergrenat skott ovanför fjolårets så att mossan blir trappstegslik. Varje våning är två gånger pargrenig, vilket gör att den liknar thujamossor, som dock alltid är matta, ljusgröna och har mycket mindre blad.

Arten växer bäst i gran- och lövskog men finns även på öppna marker, både i låglandet och i fjällen. Husmossan, väggmossan och kammossan kan tillsammans täcka skogsgolvet fullständigt och bilda en mjuk och grön matta. Denna mossmatta är också hemvist för så kallade blågröna bakterier som har förmågan att binda luftens kväve. Detta lilla ekosystem med mossor och bakterier är därför mycket viktigt för skogens kväveomsättning.

Namnet husmossa kommer från att arten tidigare, tillsammans med väggmossa och andra vanliga skogsmarvmossor, användes för att tätta väggar.

Cypressfläta

Hypnum cupressiforme

Cypressfläta är en av våra mest anspråkslösa mossor. Den växer på nästan alla typer av underlag och i alla miljöer utom kärr.

Allra vanligast är den på sten i skogsmark. På trädstammar samt på torra och magra klippor blir skotten av cypressfläta trådsmala och får raka blad, medan den på kalkrik mark bildar tjocka, brunaktiga flätor.

Utseendet varierar extremt mycket och arten kan vara svår att identifiera. Förgreningen är sparsam och oregelbunden, och färgen varierar från ljusgrön till mörkt brungrön. Bladen saknar nerv.

Palmmossa

Climacium dendroides

Denna trädlika mossa trivs på fuktiga platser som stränder, kärrkanter och sumpskog.

Där palmmossan växer tätt liknar skotten en miniatyrskog. Palmmossa förekommer i hela Norden upp till lågalpin region, både på basisk och sur jord. Bladen, som är grovt tandade i spetsen och veckade på längden, har långa och smala celler. Palmmossa har funnits på jorden i 440 miljoner år.

Lungmossa

Marchantia polymorpha

Utmärkande för lungmossa är de fantasifulla, paraplyliknande bildningarna. Dessa består antingen av honorgan på undersidan av de utstående spröten eller hanorgan på ovansidan av platta parasoller.

Lungmossa finns i hela landet ända upp i fjällen och den hör till den stora gruppen levermossor. Arten är kulturgynnad och hittas lättast i växthus, på avfallsplatser och där det brunnit nyligen. Lungmossa kan se aptitlig ut, men den smakar inte mycket för oss människor. Däremot äts mossan av gäss, lämlar och vissa skalbaggar.

Spärrvitmossa

Sphagnum squarrosum

Av våra 50 olika arter vitmossor är denna art den som är lättast att känna igen.

Grenbladen har utspärrade bladspetsar som ger hela skottet ett säreget, taggigt utseende.

Den finns i hela Norden och bildar glesa men ofta vidsträckta mattor, helst i något näringsrik sumpskog, gärna intill källflöden eller utmed bäckar. Den saknas normalt i öppna kärr och mossar. Arten bildar ofta sporkapslar, och de klotrunda sporkapslarna sitter på ett centimeterlångt skaft.

Vitmossor fungerar ofta som tvättsvampar i naturen genom att kraftigt regn och vattenflöden dämpas, håller kvar vatten och fukt när det är torrt och gör att luften och marken hålls fuktig.

Bräkenmossa

Plagiochila asplenioides

Bräkenmossa växer på fuktiga stenar och trädbaser i framför allt lövskog, mer sällan på jord eller ved.

Bräkenmossa är en av våra cirka 250 olika arter av levermossor. Den är kalkgynnad och förekommer i hela Norden men den är sällsynt i fjällen. De gröna, 3–6 cm, höga skotten har starkt kupade äggrunda blad med tandad kant. Mossan bildar gärna rena, täta och vida mattor. Arten hör till ett släkte med många tropiska arter. Det svenska namnet syftar sannolikt på likheten med ormbunken.

Vågig praktmossa

Plagiomnium undulatum

Detta är en stor och lätt igenkännlig praktmossa som trivs på fuktig, mull- eller lerhaltig jord i skog.

Den växer helst skuggigt i lundar eller näringsrika granskogar. Skotten är 5–10 cm långa och har stora, tunglika blad som är kraftigt tvärvågiga. Bladkanten har fina tänder och bladbasen är långt nedlöpande. Efter ett regn kan man lätt se hur effektivt vågig praktmossa suger upp vatten och näring direkt genom bladen. Den är vanlig i de södra och mellersta delarna av Norden.

Guldspärrmossa

Campylium stellatum

Denna gulaktiga mossa känns lätt igen på de utspärrade, nålspetsade bladen.

Guldspärrmossa bildar tunna mattor eller kryper mellan andra mossor i rikkärr, på fuktiga klippor, sjöstränder eller på våt jord. Den växer alltid på basisk mark och finns i hela Norden. Släktet, som har fler arter, känns igen på att bladspetsen har inböjda kanter och att tänder helt saknas. Bladnerven är kort eller saknas helt och bladbashörnen är otydliga. Skotten är som regel glest förgrenade och späda.

Stor kvastmossa

Dicranum majus

Stor kvastmossa hittas i skuggiga miljöer, särskilt i granskog, där den bildar vidsträckta mattor.

Det är den största arten i släktet och den växer ofta tillsammans med kammossa och bräkenmossa. Den är vanlig i hela Norden. De långa bladen, 10–14 mm, skiljer stor kvastmossa från alla andra kvastmossor. När den bildar kapslar bär den ofta flera sporkapslar på samma skott, vilket skiljer den från de storvuxna formerna av närstående arter. Intressant är att kvastmossa ofta har dvärghannar. Dessa sitter på honornas blad.

Kammosa

Ptilium cristacastrensis

Denna vackra, fjäderlika mossa är iögonfallande och vanlig endast i sådan skog som skogsfolk brukar kalla blåbärsgranskog.

Den förekommer ofta i sällskap med stor kvastmossa och husmossa, gärna i små gläntor i äldre skog, där olika arter av andra mossor är som störst. Kammosa saknas helt i fjällen. Skotten, som är regelbundet pargreniga, är omöjliga att förväxla med någon annan mossas. Bladen hos kammosa är starkt klolikt böjda, strimmiga och med en kort, dubbel nerv. I bladkanterna finns tydliga tänder.

Skogsbjörnmossa

Polytrichastrum formosum

Denna medelstora björnmossa trivs bäst i något skuggiga skogar på stenblock och klippphyllor.

Den hittas i löv- och barrskog i de södra och mellersta delarna av Norden. Skogsbjörnmossa liknar stor björnmossa, men är mer kortvuxen (kortare än 10 cm) och bladen är mörkare gröna. Sporkapslarna, som är helt olika de övriga björnmossornas, är trubbigt fem-kantade och har endast en antydning till insnörning vid basen. Av björnmossa kan man fläta mössor, väva dörmattor och göra små borstar.

Visste du att:

... det finns mossor som helst växer på döda djur, till exempel lämlar och andra gnagare i våra fjäll.

... en bit ner i torven på en mosse kan man hitta grobara moss-sporer som är minst 500 år gamla.

... man en varm sommardag på en mosse kan höra vitmossornas sporkapslar explodera och sprida sina sporer. Genom denna explosion kan sporerne skjutas upp 20 cm över mossan, där de fångas upp av vinden och sprids.

... vitmossorna bildar torv och har använts till blöjor för spädbarn och den har antibiotiska egenskaper. Den absorberar minst 16–20 gånger så mycket vätska som sin egen torrsvikt (betydligt mer än vad bomull gör).

... mossa är en mycket viktig del av skogen. Bland annat är mossa utmärkt som miljöövervakare. Mossan tar upp olika ämnen som blir möjliga att mäta, vilket gör det enkelt att få en koll på miljöförhållandena i skogen.

NATIONALNYCKELN